

NOTE DE LECTURĂ

D. R. POPESCU

în „Teatru comentat“

Apariția, în prestigioasa colecție **teatru comentat***, a dramaturgiei lui Dumitru Radu Popescu constituie, fără îndoială, un important fapt de cultură. Concepută probabil în trei volume (supoziția noastră are în vedere numărul mare de piese antologabile scoase la lumină, până acum, de scriitor), această ediție are darul să consfințească o Operă, probabil a celui mai de seamă dramaturg al literaturii române contemporane. Și nu numai atât prin felul în care se prezintă cititorului, această întreprindere orgolioasă a lui Valentin Silvestru, care „a selecționat piesele, a scris prefețele, a convorbit cu autorul (în **Prefață**), a ales referirile critice la fiecare lucrare, opiniile generale despre teatru ale dramaturgului, precum și ale altora despre el, a întocmit **Bibliografia**“ se instituie într-un aparte model.

Într-adevăr, a merge cu autorul de mină pe căile terestre, subterane și cerești ale Operei, a-l pune pe creator să se obiectiveze în propriul său cititor și spectator, înseamnă nu numai a revigora o metodă de cercetare a beletristicii ci, îndeosebi, a crede în efectele benefice ale maieuticii, în posibilitatea de a-l „developa“, pe artist din toate unghiurile, mai ales dintr-o perspectivă lăuntrică. Este un demers cu inevitabile riscuri în fața criticii academice, mai puțin interesată de intențiile cu care se apucă de muncă semnatarul lucrării, ignorându-le de cele mai multe ori.

Desigur, îngrijitorul ediției pe care o discutăm se alătură celor care nu își asumă teza potrivit căreia demiurgul ar fi inconștient de faptele sale. Valentin Silvestru a renunțat așadar la îndătinatul studiu introductiv, socotind că pentru a face lumină în toate încăperile dramaturgiei derepopesciene, un studiu introductiv ar fi, în actuala etapă, inoperant, exegezele apărute până azi neelucidând o serie de mistere, insule de umbre și penumbre.

* D. R. Popescu, „Teatru“, Editura „Eminescu“, 1985.

Aceasta este, dacă nu ne înșelăm, logica așezării, în deschiderea volumului, a unui foarte cuprinzător interviu (54 pagini din carte!) în care autorul își comentează partiturile dramaturgice aducând lumină acolo unde criticul vede „întimplări, să le spunem eufemistic, ciudate“, „zone — cum să le zic? — de mister“.

În plus, înaintea fiecărei piese, apare un comentariu semnat de îngrijitorul ediției, un comentariu al dramaturgului (ceea ce, practic, nu este decât o prelungire a interviului) — la care se adaugă obișnuita „rubrică“ a colecției **piesa văzută de...** Toate acestea prezintă un substanțial interes, necesită comentarii aparte, fiind la rîndul lor aureolate de un, diferit ca natură, mister. (De ce, de pildă, între criticii care au comentat teatrul lui D. R. Popescu, nu sînt citați și Mircea Ghițulescu sau Radu Popescu?)

Desigur, **Convorbire cu Dumitru Radu Popescu**, capitol urmat de cel intitulat **Autorul despre teatru**, la care adăugăm cele șapte (de fapt șase) noi intervenții intitulate **Cuvîntul autorului** — reprezintă punctul de greutate al prezentei ediții. Aceste pagini ne desenează, din diferite perspective și planuri, o conștiință exemplară de artist al secolului douăzeci, un slujitor al adevărului de „peste mode și timp“, dublat consistent de un estet rafinat, arhitect al stărilor de conștiință, proiectînd materia vieții în inspirate spații literare proprii. Astfel, socotind miturile „întimplări fundamentale ale lumii“, D. R. Popescu deschide o fantă în laboratorul său de dramaturg, relevînd raportul personajelor sale — care aparțin lumii de azi, cu cele din poezia lumii antice, confirmînd astfel exegezele unora dintre critici. „Sigur — ne spune el — că nu e o calchieră a mitului... dar meditănd asupra unor întimplări fundamentale ale lumii, mereu poți găsi înțelesuri noi. Meditănd la cele întimplute în **Miorița**, ori în basmele noastre, reflectînd asupra miturilor noastre, — bunăoară asupra sacrificiului extraordinar al Meșterului Manole — poți să descoperi mari apropiieri de

cultura lumii, dînd contemporaneității o mai mare încărcătură de ereditate. Fîndcă o literatură fără ereditate, niște personaje literare fără ereditate fundamentală în cultura lumii — dincolo de realitatea efectivă în care sînt angajate și de prezentul ce le-a invadat — nu au greutate și pot să se dea peste cap, ca acele jucărele din copilăria mea care aveau plumb prea mult la un pol, iar la altul — cel de sus — erau prea goale". Așa-zisul eclectism stilistic (această formulare trebuie depășită de critici!) — al lui D. R. Popescu ni se explică acum dinlăuntru: avem de-a face cu un „imperialism" de structuri și modalități dramaturgice care are la bază o ideologie literară pe măsură, vizînd pluralismul cauzelor, legitimitatea acestora, dreptul la viață al tuturor curentelor culturale, al „ambiguității vocilor din acest cor care nu cîntă la unison". Sîntem martori la afirmarea unui inconfundabil stil dramaturgic, rezultat al unei anume atitudini critice în care omul este privit integral, cu toată zestrea sa filogenetică și ontogenetică, atît în plan biologic cît și spiritual.

Partitura dramatică impune astfel mai multe niveluri de lectură, personajul fiind un fenomen prin care se exprimă contextul social dar și formele arhaice de cultură.

Nu ne mai surprinde deci, la acest interviu, cuprinzătoarea sincronizare a dramaturgului cu „gustul" marilor valori europene de azi. La întrebarea lui Valentin Silvestru: **sînteți sentimental cu propriii eroi?**, interviuatul răspunde afirmativ, este vorba de o înțelegere superioară a dragostei față de propriile personaje, de o relație demiurgică, a creatorului, față de eroii și eroiarzii săi, autorul fiind părintele tuturor contrastelor care au ieșit din mina sa. Astfel, cînd criticul insistă: **Chiar și (cu) cele rele? ...chiar și (cu) numitul Bască din Studiu osteologic?** răspunsul rămîne apăsător afirmativ. Bineînțeles, relația sentimentală a dramaturgului cu acest personaj este încărcată de milă: „Bască este o victimă inconștientă, un om care n-a putut să rămîna om și din vina lui, dar și din vina altora, și, vai, atîta l-a presat timpul că nici n-a mai putut să fie

digerat și a ajuns excrement". Este aici mila obiectivă, nu mila lui Pascal. un sentimentalism rațional, care trebuie speculat, după părerea noastră, — într-o direcție estetică. În 1981, la Londra, Stephen Poliakoff ne răspundea în termeni asemănători: „Ca scriitor am căldură chiar pentru personajul cel mai puțin plăcut, nu pentru că sînt un sentimental dar caracterele sînt mult mai interesante dacă poți să găsești în ele o picătură pentru care poți să te încălzești. Chiar dacă aceste caractere săvîrșesc lucruri oribile, dar dacă găsești în ele o mică trăsătură pentru care poți să te înmoi, atunci reușești să înțelegi mai bine cum ajung ele să comită lucruri oribile.

Problema este extrem de importantă, Valentin Silvestru o știe foarte bine, și de aceea insistă, îndreptînd reflectorul întrebării asupra personajului Dromichaites din piesa **Muntele: cum anume l-ați iubit?** De data aceasta, D. R. Popescu va invoca, într-un mod care pune în lumină neapărat cunoștințele sale profunde în materie de geopolitică, desenînd înfrîngerea de acum două mii trei sute de ani a lui Lisimah cu o clarviziune contemporană „nu numai înfrîngerea lui era cumplită, ci și faptul că a fost atotbiruit de bunătatea celui mai slab, de generozitatea celui care se știe mai slab și care mai știe că oricînd, chiar dacă îl distruge pe cel puternic... el tot în gura imperiului rămînea, fiindcă imperiul acela, chiar dacă murea conducătorul său, tot imperiu rămînea. Dromichaites crede că, ucigînd, nu poți construi un popor, nu poți edifica o morală pe crimă, victoria nu poate fi obținută cu prețul mîndriei și cu prețul crimei, construirea unui popor, a unui omenesc, a unei concepții, a unei umanități, a unei lumi trebuie făcută cu mijloace umane..."

Teoreticienii literaturii vor descoperi în interviul pe care îl discutăm numeroase elemente cu acut grad de noutate privind evoluția genului dramatic, a mijloacelor sale de expresie. Excepționale sînt, fără îndoială, demersurile lui D. R. Popescu pe marginea personajului bufonic, a cuplurilor bufonice, felul cum el a descoperit dimensiunile actuale ale acestor entități shakespeareene, cu fond psihologic evoluînd spre instinctele criminale și gre-

gare: „Cred că bufonul de astăzi este un tip care, nemaiputând fi bufonul regelui, este bufonul propriei sale conștiințe. Ei ascund sub veselia benignă o mare pată de cerneală otrăvită. Un întuneric... Sînt periculoși fiindcă nu cred nici în propria lor ticăloșie, nu cred nici în rău; adică, sistemul lor de adaptabilitate față de cotloanele timpului, ale istoriei, foșgăiala lor, ține mai degrabă nu de retardare, ci de o ascuțire a inteligenței care nu crede în propria inteligență. Fiindcă inteligența ar trebui să deschidă ferestre, să aducă binele. Ei sînt ca un fel de insecte care se multiplacă și a căror solidaritate e în războiul dintre ele și în neputința de a respira aer curat... E o solidaritate ticăloasă. a ticăloșiei“...

Partea din interviu care se ocupă de problema resurecției contemporane a tragediei, „vărsarea“ grotescului în tragic, sau de dimensiunea grotescă a tragicului, de tehnica potențării cu grotesc, constituie, după părerea noastră, o contribuție incontestabilă a scriitorului la dezvoltarea esteticii teatrale. Cît privește conștiința pe care autorul o are cu privire la valoarea operei sale dramaturgice, ea ni se pare a fi pe deplin justificată. Dumitru Radu Popescu ni se dezvăluie într-o perfectă stare de luciditate privind nivelul calitativ al literaturii universale pînă la zi, înotînd fără complexe în numeroasele ei riuri și torente, asumîndu-și-le cu seninătate la gurile care dau spre ocean. Farul său de critic nu este, în această imagine acvatică asupra literaturii mondiale, cu nimic mai prejos decît al exegeților consacrați ca atare. Valentin Silvestru a cîntărit cum se cuvine acest adevăr și tocmai de aceea, probabil, a dat **Convorbirii cu Dumitru Radu Popescu** statutul de studiu introductiv.

Acest prim volum de teatru comentat. întîiul din cele trei sau mai multe tomuri care vor apărea în cunoscuta colecție a Editurii „Eminescu“, dă posibilitatea cititorului să intre, prin niște porți cu stîlpi de marmură, în universul unui mare dramaturg, merit să se alăture celor mai de seamă repere literare europene.

Paul TUTUNGIU

Prin încheierea traducerii, de către Traian Diaconescu, a teatrului tragic senecan, avem în limba română opera integrală a dramaturgilor latini.

Tipărirea unor autori distanțați de epoca noastră prin milenii este întotdeauna un act cărturăresc care onorează cultura națională. Întreprinderea ar fi aproape imposibilă, dacă nu ar exista, ca puncte de referință, traduceri efectuate în limbile de circulație internațională. În asemenea împrejurări, talmăcirea cea mai recentă poate fi cea mai bună, dacă ține cont, ca în cazul de față, de edițiile franceză, germană, rusă etc. ale respectivelor texte.

Un volum din clasicul antichității este o operă tot atît de exigentă și de monumentală ca și un dicționar, cere erudiție și pasiunea muncii și ridică nivelul de civilizație al timpului în care apare, dacă este primit așa cum se cuvine.

Seneca rămîne în istorie nu atît ca dramaturg (grecii au zvrilit în planul al doilea pe toți dramaturgii de alte neamuri din antichitate), ci mai cu seamă ca filosof și ca personaj-personalitate. Dacă teatrul său are modele și este o sursă de inspirație pentru milenii următoare de cultură, Seneca-omul rămîne un splendid exemplar al speciei noastre, cu care ne mîndrim fără a fi tentați să-l imităm; el își păstrează, ca să spunem așa, o măreție necontagioasă.

Filosofia lui Seneca, a cărei traducere în „Biblioteca pentru toți“ a fost inițiată cu trei ani în urmă, îmbină pragmatismul cu bunul-simț și se adresează conștiințelor noastre mai incitant decît teatrul său, elaborat în versuri și care are printre obiective să facă accesibilă simțirii romane înălțimea spirituală elină. Dacă între textele filosofice întîlnim unele intitulate: „Înțeleptul nu e supus vătămării“ sau „Să întîmpinăm netulburat încercările vieții“ etc., care s-ar cuveni să ne scutească de rătăcirile Indice, ne-europene, depărtate deci de structura sufletelor noastre, piesele incluse în volumul II de tragedii: **Hercule scos din mișcări, Trolenele, Hercule pe muntele Oeta și Fenicienele**, respectă toate exigențele genului.

Din Fenicienele s-au păstrat numai 664 de versuri care permit, și în acest caz, o recunoaștere a modului în care autorul latin se exprimă ca dramaturg.

Ultimul vers al tragediei, replica lui Eteocles: „Cu orice preț domnia nu e